

SOTSIOLINGVISTIK TADQIQOTLAR SHARHI

Abdurazzakov Yusufjon Usmailovich

Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

Email: yusuffer@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy sotsiolingvistik tadqiqotlar, ya'ni bugungi kunda so'zlashgan tilning ijtimoiy kontekstda o'zgarishlarini o'rganishga oid ilmiy yo'nalish, turli so'zlashuv shakllarini va ularning o'zgarishlarini tahlil qiladi. Bu tadqiqotlar, tilning ijtimoiy, madaniy, siyosiy, va boshqa ko'plab faktorlar orqali qanday o'zgarishlar o'tkazganligini aniqlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: *fraza, leksema, morfema, sintaktik boglanish, lisoniy birlik*

Abstract: In this article, modern sociolinguistic research, that is, the scientific direction of studying the changes of the spoken language in the social context, analyzes various forms of speech and their changes. These studies help to determine how language has changed through social, cultural, political, and many other factors.

Key words: phrase, lexeme, morpheme, syntactic connection, linguistic unit

Аннотация: В данной статье современные социолингвистические исследования, то есть научное направление изучения изменений разговорной речи в социальном контексте, анализируют различные формы речи и их изменения. Эти исследования помогают определить, как язык изменился под воздействием социальных, культурных, политических и многих других факторов.

Ключевые слова: словосочетание, лексема, морфема, синтаксическая связь, языковая единица.

Jahon tilshunosligi taraqqiyotida sotsiolingvistika til, jamiyat va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganib, o‘ziga xos muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, zamonaviy dunyoda til turli ijtimoiy-madaniy tushunchalarni shakllantirish va ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Bu tushunchalardan biri “jins” va “yosh” konsepshtlari bilan bog‘liq bo‘lgan til hodisalarini o‘rganish sotsiolingvistika va frazeologiya uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Qolaversa turli tizimli tillarda “jins”

va “yosh” ni ifodalash bilan bog‘liq frazeologik birliklarni sotsiolingvistik tadqiq etish, turli madaniy kontekstlarda ularni qo‘llashdagi o‘ziga xos xususiyatlari haqidagi g‘oyalarni tilda qanday aks ettirishi va qurishini chuqurroq anglash madaniyatlararo muloqot modulining dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Tilshunoslik jamiyatning muloqot vositasi bo‘lgan tilni turli jihatdan o‘rganuvchi fan. Shveysariyalik tilshunos Ferdinand de Sossyur tilni ma‘lum bir jamiyat belgisi sifatida, tilshunoslikni esa “ijtimoiy hayot doirasidagi belgilar hayotini” o‘rganuvchi fan sifatida ta’riflaydi. Sotsiolingvistikani esa tilshunoslikning “til yoki tillarning xususiyatlarini tushuntirish uchun ijtimoiy, shu jumladan kontekstual omillarga murojaat qilishni talab qiluvchi” bo‘limi sifatida ko‘rish mumkin. Bu yerda asosiy e’tibor, gapning grammatik jihatdan to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligi kabi lingvistik kompetensiyalarga emas, balki muloqot qaysi kontekstda qo‘llanyapti, u “qanday, qaerda va qachon paydo bo‘ldi” kabi masalalarga qaratiladi.

XX asr o‘rtalaridan boshlab sotsiolingvistika jadal rivojlandi, tasniflandi va tadqiqot, ta’limda katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Sotsiolingvistika va uning turli yo‘nalishlari, yondashuvlari rivojlanishi natijasida bugungi kunda korrelyatsion va interaktiv sotsiolingvistika, shuningdek, makro-sotsiolingvistika va mikro-sotsiolingvistika, til sotsiologiyasi (shuningdek, til sotsiologiyasi) kabilarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

Bir qarashda, til va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqliklar faqat yaqin tarixda o‘rganilayotgan mavzudek ko‘rinadi, lekin bu umuman unday emas. Quyida til va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarga alohida e’tibor qaratgan holda tilga qisman bo‘lsa ham fundamental nuqtai nazardan qaraladi hamda zamonaviy sotsiolingvistikaning kelib chiqishi va rivojlanishini ijtimoiy hodisa sifatida va kontekstda batafsilroq tahlil qilinadi.

Dunyo filologiya ilmida til, jins va yosh o‘rtasida ijtimoiy va lisoniy aloqani o‘rganishga oid sotsiolingvistik tadqiqotlar so‘nggi paytlarda madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishda muhim vazifalardan bo‘lib kelmoqda. Ular tildagi ifodalar, stereotiplar va me’yorlarning jins va yoshga qanday bog‘liqligini, shuningdek,

ularning ijtimoiy idrok va xulq-atvorning shakllanishiga qanday ta’sir qilishini tahlil qilishga qaratilgan. Bunday tadqiqotlar til va ijtimoiy omillarning bir-biri bilan o‘zaro ta’sirini tushunishga yordam beradi va turli madaniyatlar va jamiyatlarda jins va yosh o‘ziga xosligini qurishga ta’sir qiladi.

Mamlakatimizda tilshunoslik sohasida olib borilayotgan sotsiolingvistik tadqiqotlar til va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni madaniyatlararo muloqot doirasida yoritib bermoqda. Mazkur masalalardan biri bo‘lgan tilning jins va yosh xususiyatlarining shakllanishiga ta’sirini o‘rganish jamiyatdagi murakkab ijtimoiy-madaniy jarayonlar dinamikasini ochib berishga, diskriminatsiya va tengsizlikni yengish uchun siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda, shuningdek, turli jins va yoshdagi odamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yaxshilashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda XX asr boshlarida nemis olimlari tomonidan tilshunoslikdan ajralmagan holda rivojlantirilgan sotsiolingvistika 1950 yillardan keyin amerikalik olimlar tomonidan mustaqil fan sifatida ajralib chiqdi va korpus lingvistika, kompyuter lingvistikasi kabi fan sohalarining rivojlanishiga asos bo‘ldi.

Adabiyotlar:

1. Большой русско-французский словарь / Щерба Л.В., Матусевич М.И., Никитина С.А. и др. М.: Рус. яз., 2000.
2. Гак В.Г., Ганшина К.А. Новый французско-русский словарь. М: Рус. яз., 1995.
3. Даль В.И. Пословицы русского народа. М., 1957.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. М.: Рус. яз., 1978-1980. Т. I-IV.
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка М.: Азъ, 1996.
6. Русский ассоциативный словарь / Ю.Н. Караулов, Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов, Н.В. Уфимцева, Г.А. Черкасова. Кн.1 - 6. М, 1994 - 1998.
7. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений. / Под. ред. НЮ. Шведовой. М.: Азбуковник, 1998.

8. Сводный словарь современной русской лексики: В 2-х тт. / Под ред. Р.П. Рогожниковой. М.: Рус. яз., 1991.